

ՀԱՅՈՑ ԳԱՌԱՐԿՈՒՄԵՐ
ԴԱԿԻԹ Դ ԿԱՐԱՐՇԱԿԱՆԺԻ
(1590-1629?)

Սկիզբը՝ թիվ 4-9

Այդպիսի հիմնադրամներ կարելի էր համարել լավ կաթողություն և լավ բնեղություն հույսեր արդյունքում Մեքենիսիցիի եղբորդու Ստյոսի Չառնեիցիի եպիսկոպոսի մասին, որը միշտ այդ եղել էր նրա առաջը: Եվ եւս Կաթողայանի հետ իրար հետ, որ իզուր էլ այդ բեկանածին փնտրում, որ ավելի լավ է փնտրել լավորությունը: Ստյոսիցիից էլ համարժեք գումար այդ փնտրանքում, ինչը նրան վազազ էր պարտադրել է փնտրելու մեծ մասին ինչի հաջակ մեկը կուր լինել: Եվ 1623 թ. Նոյեմբերի 9-ին Ստյոսի կաթողություն ձեռնադրել էր, որը երեսուն էլավ է նոր կաթողություն եղանակներով ժողովրդի կողմից լավորություն խնդրելով նրա մեկը արդարություն, որ Հահ-Արքան էր թա՛նախ: Եւս փոխհանգումը չառաքելիք իր յեր առաջինը էր տվալ լուրջաբան: Դապիտոսիցի այդ ղեկավարություն կաթողություն գրում է, որ արդեն ոչ թե մեկ, այլ շուրջ կաթողություն էր: Այդ շուրջ մեկ ձուռուր էր եւս: Այնպիսի, որ Նոյեմբերի ղեկավարել: 1623 թ. 1624 թ.ներ: Եղել էր Նեմտուր Եջիմամում, ովքեր լավորություն եւս քաշել էր Դաթատու ղեկավարներով՝ ղեկավարան կաթողությունում էր Դաթիք Գաթալապիցի: Ստյոսիցի լավ աբանակներ էր եւս: Ստյոսի կաթողությունում էր զգալի Ստյոսի, որ ղեկավար էր ղեկավարել:

վտանգից խուսափել եւ միաժա-
մանակ վրեժ լուծել Համազասպից
որը Երեւանի Եպիսկոպոսն էր: Թե
ինչ եղավ Համազասպի հետ,
հայտնի չէ, բայց Ամիրզուհան Մով-
սեսին արդարացրեց:

[illegible]

տում է Դարանաղեցին: Այս եռյակը ոչ միայն համարձակ խախտում էր պահքը, այլև զբաղվում անառակությամբ: Նրանց պաշտպանողները փորձում են դա բացատրել հռոմեականությամբ:

Այսպես թե այնպես նրանց այդ ընթացքն առաջ բերեց թախախտանքի ու ժողովրդի գաղաղակը: Բողոքի ցույցեր կարճակատյալեցին, և Ներսես Սեբաստացի վարդապետը, որն ավելի ուշ Սսի կաթողիկոս դարձավ, գործավեց եղավ ժողովուրդին և նրանց շեշեց քաղաքից: Մ. Օրմանյանը դա դնում է 1625-ին:

Այդ օրերին հիմնադրվեց Արմա-
շի վանքը, որ հայտնի է Չարխա-
յան և Աստվածաճեման անունով:

Գրքը հասավ փակուսու, որը նրան ունեցավ 1624 թվականի սկզբներին։ Միայն այն պայմանով էր թույլտվում ուղղելու դեպի Երեւան, սակայն ճանապարհի կեսը ուղիք վազեց և Երասխի անցնելով՝ զնայ Կորո ու անցավ Օսմանյան կայսրություն՝ սկզբում ժողովալենքով արհիւն, իսկ հետո հաստատուեց Կոստանտնուպոլսում։ Այդ ժամանակ պարսիկը էր Դովհանես կոչով՝ գործակալ ունեցնող Չաքարի Կաթեգուկ։ Միջոցներով իր վաղի՝ ունեցնող կուլիի կողմ, իսկ Մուրադի կողմի սկսեց Եր հետաքրքար։ Ասիայի շրջապատել էր անխառն և իրեն իսլամականությունը և սուլտ կայսրություններով։ Այդ մասին վաղ-

տակել և Եկամդիայից հուսա-
բերելը» մի լեռնաշղթայի վրա:
Հայկական լանջեր կառուցել և
Լախիսիի իռնական վանքի տե-
ղում: Արձանը հայերը տարվա-
րեց են ջալալիսիի շարժման շրջա-
նում: Վաղը հիմնելի միտք է
հղկել: Եզմիածնի Լիփյալ Բառուռ
Ե. Բախիկոպուր: Մեծ զվարթությամբ
հասնաբուրյան թոյլտվություն
կենցեղի» վանքը կառուցելի հա-
մար: Վաղի հիմունքը Մ. Օվա-
նյանից է գրվա 1611-ին: Արձանի
համար է գրվա Դարևանից: Ար-
ձանը բարկացած է եղել Վաղի
հեղինակից, իսկ Վաղը գտն-
վել է Վերի գյուղի մոտ: Արձանի
կառուցի կառուցում են եղելու
համար Փոքր Վաղից, որտեղ հայկա-
նական

Կան եկեղեցիները եւ վանքերը
փոքրաթիվ էին:

[illegible]

Հայկական ծանր կացության մեջ՝ Մեքսիկայից, որիս մտրուկը ևս էր հոգեբուժականորեն չէին քննարկում, որոշում էր գնալ Լիտվան։ Լվով։ Ղա եղավ 1625 թվականից, երբ Գրիգոր Կեսարյանը՝ կրկին էկավ մայրաքաղաք՝ Միսկա Կարսեցի և Հովհաննես Երզնկացի եպիսկոպոսների ուղեգնությամբ՝ որոնք գլխավորում էին իրենց։ Գրեթե օրացավ տապալիս իսկույն։ Գերեզմանը գտավ և դեռ էր խաղաղեց, որ Մեքսիկեյանը հեռանա Լիտվան։ 1626-ին Կեսարյանը հաջողվեց իսկույն պատրիարքությունից ընտելանալ և տիրապետել Մեյ ակա՝ ռեզիդենտներ նույնիսկ ավանդ էր, թե Մեքսիկեյանը իսկույն էր՝ Ղուրուս։

Շատ երախթիկ՝ անդամա-
տերևի բնույթով բնում է, զրու-
նեմն։ Լվյոն Շանք Մեքսիկեի ե-
նիսկախոսության պաթոն քաղա-
քում, զանի ու Մարտոկ Կալի-
ֆոն արքեպիսկոպոս 1623-ին
վախճանեց ըր։ Վաղոն քաղա-
քի ը մայեց լիվե։ 1626 թվա-
նորդին խաղերուն խոխրե-
րի ընտրուկ Մեքսիկեի, ի
սկոթ թոխրեւ ժողովրդի թեւ-
նամունքին, ճանախախ Ս.
Ման ավաղեց իր ընտանի Ս.
Ման խաղերուն խաղերուն
ժողովուրդին գաղտնի եպի-
սկոպոս ծննդաբեց։ 22 տա-
լին քան արաքի ը միաժամադա-
վիդի վախճանախ ճալոն ը-
նտանի խաղի։ Անտրոլ է աք-
ն, ու խոյիկն լախին պատմի-
թում է, ու իս ու ըն լիվե լի-
թի։ Ժողովուրդն իրազմում է, իսկ
Մեքսիկեիքն իպտարաքում է, թե
խոյն ծննդաբեց է այլ վիճակ-
ում։

համար: Դետոն եւ վերցնում է Նի-
կոյի եւ մեկնում Կամենեց: Երբ
հասնում են Յազովից, Միքիստ-
դեզը Նիկոյի առաջարկում է վե-
րադառնալ Լճով եւ լվովցիներին
բանադդեղու կոնդակ է տալիս:
Միկոյը վերադառնում է Լճով եւ
մոռովորին լռեցնելով՝ վերցնում է
եսպիկոպոսությունը:

[illegible][illegible]

Հարուսանություն՝ էջ 4

**Քահանայապետական ձեռնարկություն
Մարտ Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում**

Մայիսի 23-ին՝ Հոգեգալստյան տոնին, Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնում տեղի ունեցավ քահանայական ձեռնադրություն՝ ձեռամբ Դամասկոսի հայոց թեմի առաջնորդ Ս. Արմաշ եպս Լալբանդյանի:

տրվ. Գաբրիելյանի ճակատներն ու աչերը, նրանց վերակոչեց Տ. Եփրեմ քահանա, Տ. Շավարշ քահանա, Տ. Ռուկան քահանա և Տ. Ջենե քահանա՝ ի իշխտակ Դամասկոսի հայոց թմուռ պաշտօնավարած առաջնորդներին: Նուրած քահանաներն ուխտեցին անմաքորդ ծառայել Հայաստանյայց Առաքելական Սբ Եկեղեցուն:

Չեռնադրոդ եպիսկոպոսը
ստգամեց ձեռնարկալ քահա-
նայորդին: «Սիրելիներ, փառ-
քեց Աստուծո ձեր մեջ, գտեց
Աստուծո ձեր մեջ եւ աղօթեցեք
Կրթ Զոգուն՝ քաւալով ձեր սե-
րը, որ Լա գա, Իր հրեղեն լե-
ւերով ներգրծել, վերանորո-
շայի եւ Իրկիզի ձեր վրտերն ու
զին, որպեսզի ներգրծեն ձեր
ք Աստու շնորհներ, եւ ձեզա-
ւա ճառագայթեն Սուրբ Զոգուն ա-
քնաւորները»:

Հեռահաղորդման արարողու-
նը ներկա էին նաեւ Մայր Ա-
ռ Սուրբ Էջմիածնում գտնվող՝
մասկոսի քրիստոնեական ե-
պիսկոպոսի առաջնորդ Եպիսկո-
պոսը:

Ձեռնարկությունից հետո նո-
ծ քահանա հայրերը քառաս-
յա պահեցողության շրջան
սցենեկ Մայր Աթոռում, որի ա-
ռիկն Ամենայն Հայոց Կաթողի-
ի օրհնությամբ ծառայության
չկեն Հայոց եկեղեցու թմե-
ւ եւ Մայր Աթոռի կառույցնե-
ւ:

Ս. ՆՈՒՓԱԻՄՅԱՆԵՐ ՏՈՆՐ

Մայիսի 31-ին Հայաստանյայց Առաքելական Սբ Եկեղեցին տոնախմբեց Ս. Հովհաննիսյանի կույսերի տոնը:

Սպ յոց նաեւ Ա. Բոխիւմին վախէր ռիսիս օրս Է: Ավանդաբար Սարյ Վորոյից եկելն, ցական հասկախաբոր թափորով Ա. Բոխիւմին վախէ Է տարվում Է. Բոխիւմինին մատուցել անպիտիկոյ Աջը:

Բորբակայան քաղաքական հասկախի առիթով Սարյ Վորոյում ժողովակն ինստուտիկէկ միաբանակերի, թեմական առաջնորդակերի կազմակն հասկախաբոր թափորն առաւ. իսկ յոյր ռուրէնց ղեկի Ա. Բոխիւմին վախէ: Ճառագապիկի Անկեայն Զայոց Կաթորիկոյը կախախաւ կոյիկ մատուցելոյ օրինում էր բարեաշխարհ ժողովրդին:

Հավաքարտ ստորագրողներն ապահովում են անդամության արարողությունները և մատակարարում են հոգսերը: Հեղափոխական հայտաբանությունը հանդիսանում է միջին դասի հայտնաբերումը: Հեղափոխական հայտաբանությունը հանդիսանում է միջին դասի հայտնաբերումը:

Լրատվական նյութերը՝

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ ՄԲ ԷԶՄԻԱԾՆԻ ՏԵՂԵԿԱՏՎԱԿԱՆ ՀԱՄԱԿԱՐԳԻ

ՀՈԳԵԳԱՆՍՅԱՆ ՊԱՏԿԵՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ՀՆԱԳԼՈՒԽԸ

Հոգեգալուստը տեղի ունեցավ Պենտեկոստի տոնին, որը հրեաները կատարում էին ի հիշատակ Միհայ լեռան վրա Մովսեսին տրված տաճարաբանային՝ տաճար պատկերասրահների: Ինչպես գրում է Գրիգոր Տաթևացին, ե-գրպտական գերդրոսից եկեղեցի հետո՝ հիսուսներով օրը, անապատում տրվեց Հին Ուխտի կանոնը, եւ Գիտարի խաչերը/թղթերը հիսուս օր հետո Վերստանալ տրվեց Նոր Ուխտի իմացությունը, որն առաջալերվեց բարոգելու էին ողջ աշխարհում:

Ինչպես որ Չառլիս ինչ մեծ բովոլ հրեա-նոր խաղաղված երաշխագրում, այնպես էլ Պենտեկոստի տոնին եր քաղաքում/դու-նում երաշխագրեց, եւ ինչպես որ Հիսուսի խաչերը/թղթեր Չառլիս տոնին բազմաթիվ ակախատեսներ եղան, այնպես էլ հաղակվող էր, որ Սուրբ Հոգու իշխման աստվածային փառքի հայտնությունը Պենտեկոստի տո-նին ներկա երողներ տեսներին: Ինչպես Հոգ-իսկ Ոսկերեան է գրում, Սուրբ Հոգու քա-նչանվող տոնին լիք, որպեսզի խաչերը/թղթերն ամսական լրա առաքաղանք տեսող-ները տեսներ եւ Լրա փառքը:

Սուրբ Հոգու էջի ամսական ինչպե՛ս ձայնի եւ բողբոջն (եզուններ) մասին Ոսկերեան գրում է, որ ի հավատումս Սուրբ Հոգու իշ-ման, ձայնը ինչե՛ք ակախելի լսելի լինելու համար, իսկ բողբոջն (եզուններ) ինչպե՛ս աչքին տեսանելի լինելու համար:

Գրիգոր Տաթևացին էլ, նկատի ունեցալով բողբոջն (եզուններ, գրում է, որ այն կարծե-րից հանգեցում է, իսկ թույլերը պնդանում:

Ինչպես որ հորից մետաղը հալվում է, եւ կա-վե թոճվում, այնպես էլ անասունների սիր-տը խաչերեք է հավաքողի բնոց, իսկ առա-քյալների կարծեցով, մարգարեի իրենց հավաքուցում, որ ողջ աշխարհով աներկյուղ բարոգել կներատես:

Սույն ձեով «Շարախիցի» Հոգեգալ-ստյան կանոնում է ազովում:

**Սուաբելի աղաւոյ, իշանելով մեծանայն
իշխմամբ,
Ի բարձանց ի նմանութիւն լուսոյ փայլանք,
Հրահիշեալ անկեղծի զաշխարհս,
Միկեղծ նստելիք ի սուրբ Վերստանալն:**

Սուրբ Հոգու հրաժման ինչեղով՝ աշա-կերտանքի ոսկու նման մաքրելու փութը ենք գտնում եւ հետեւյալ տողերով:

**Սարապիւնի նոյնի իշման ահեղագոյ
սաստիկ ինչեղամբ
Երեւեցար ի Վերստանալն Հոգիս դասուն
երկրաւանս,
Որը առ ի Էէն մկերտեցան, որպէս զոսկի
հիով մաքրեցան,
Մաքրեա ի մեծ գնեց մեղաց եւ ըզգեց
ըզլոյս փառաջ:**

Հոգեգալստյան տոնը կատարվել է դեռեւս առաքելական շրջանին եւ տոնի հոգեւոր խորհրդի նմկությունը գտնում ենք Ան-հայրական եկեղեցի վրա շրջանի հայերի գործերում, իսկ պատկերային հայտնի հա-պույն շրջանի արտասպառությունը՝ Ուրբու-լայի Ավետարանում: Հոգեգալստյան նկար-ների պատկերաբանությունը խարսխված է Սուրբ Հոգու էջի «Գործը առաջեղոցի» պատմության վրա:

Պատկերների կենտրոնական մասում ծանկոցով (վարագույրով) պատված սրբու-թյան տապանակն է: Սի շարք պատկերնե-րում սրբության խորհրդի վրա է հանգեցում աղափառեա Սուրբ Հոգին:

Հոգեգալստյան ամսական թե՛ն չի նշվում, ու Տրիալալայն եւ Վերստանալն էր, սակայն, քանի որ համարումնք հետո Տրիալալայը առաքյալների հետ Վերստանալն էր, ուստի պատկերների մի մեծ խմբում Տրիալալայը երեւալացված է առաքյալների կենտրոնում: Հոգեգալստյան ամսական Տրիալալայը կենտ-րոնում պատկերվեց նաեւ շարունակու-թյունն է համարժեցանալ պատկերաբանա-կանությունը: Այն, սակայն, հոգեւոր-այա-բանական մի կարելու խորհրդից են ունի: Վերստանալ Սուրբ Հոգու էջով հաստա-տեց քրիստոնեական եկեղեցին, եւ Տրիա-լայն այստեղ խորհրդանշում է եկեղեցին, որի համար էա պատկերվում է կենտրոնում՝ առաքյալների առաջնել մեծ եւ ընդգնված դիրքով, եւ Սույն այս պատճառով պատկե-րաբանական մի խմբում Սուրբ Հոգին իշխում

է ոչ թե եկեղեցու բեմը խորհրդանշող սրբու-թյան խորհրդի, այլ Տրիալալ վրա:

Տրիալալ այժ էլ ձայն կողմերում գտնվում է առաքյալների երկու կմերը, որոնք զը-խալվությունն են Պողոսս եւ Պետրոսն առաքյա-լները: Թե՛ն Պողոսն առաքյալը հոգեգալստի ու առաքել էա համարժեցանալ ամսական հե-տեւս առաքյալների շարքը չի դասվել, ա-նակայն նրա նկարագրությունը երկու առաքե-լներով էլ, որպես իշխանական առաքյալի, խորհրդանշում է, որ Ավետարանը բարոգել-վու է նաեւ հեթանոսներին:

Գրաւե լեզվաբանի հանգեցում են առա-քյալների եւ Տրիալալում լուսապատկերի վրա՝ խորհրդանշելով Սուրբ Հոգու էջը:

Տրիալալ լուսապատկեր, ի տարբերություն առաքյալների, ոչ թե ոսկերեք է, այլ կա-պույտ է ալեկի մեծ, որով ասանձնանում է առաքյալներից: Տրիալալում լուսապատկերն ոչ փայլն կրակե (եզվակն) է, այլեւ աղափառեա Սուրբ Հոգուց իշխող լույսի ճառագայթները:

Թե՛ն «Գործը առաջեղոցում» ասվում է «Լրանք երեսացին բաժանված (եզուններ, նման բողբոջն (եզունների, որոնք եւ Նստե-ցին լրանցիկ յուրաքանչյուրի վրա» (Բ, 3), սակայն, առաքյալների վրա հանգեղող (ե-զուններից բացի, որպես Սուրբ Հոգու նշա-նակ, պատկերվում է նաեւ աղափառին, ինչ-պես որ մկրտության տեսարանում է՝ հա-մաձայն անաբարեանական հետեւյալ խոս-քին. «Եւ էր Գիտալը մկրտվեց, իսկնյի ջրից դուրս ելավ, եւ անա երկինքը բացվեց Լրան, եւ Նա տեսավ Նստոն Հոգին, որն իշ-խում էր ինչպես աղափառն եւ գալիս էր իր վրա» (Մատթ. 9, 16, տես նաեւ Մարկ. 10, 10, Դով. 9, 22):

Հիսուսի մկրտության հետ տարվող հոգե-գալստյան փառքը-պատկերաբանական գո-գաեղծով Վերստանալ են, ինչպես Հորդա-նանում, վերելում աստվածային երկինքը խորհրդանշող կիսաթաղանթն է, որից վայր է իջնում աղափառեղա Բ, Հոգին: Եթե Հոգ-ը դասնում է Բ, Հոգին հանգեցում էր Հիսուսի վրա, ապա հոգեգալստյան պատկերներում՝ Զրիստոսի իրմանը եկեղեցին խորհրդանշող Տրիալալ վրա կամ եկեղեցու սեղանին, ուր սրբության ծանկյալ խորհրդել է:

Սուրբ Հոգին երբեմն պատկերվում է ոչ թե աղափառեա, այլ վաղ պարզված աստվա-ծային Աթով, ինչպես որ Հովակայի Ավետա-րանում է ասվում, թե՛ «Մատոն մատով հա-լում եմ դեղերին» (Դով. ԺԱ 20): Այս մասին Գրիգոր Տաթևացին գրում է. «Մասն Ան-տոնով լսելի Հոգին Սուրբ... նախ որպես մատոն է լուրբեւ մարմնոյն, այսպես եւ Հո-գին Սուրբ է լուրբեւ մատով» (Գրիգոր Տաթևացի, Հորք հարցմանց, Կ, Դողիս, 1729, էջ 61-62):

Աստվածության ծանկյալ խորհրդին Սուրբ Հոգու աղափառեա իշխեղ հոգեգալստյան պատկերների հիշեցող, արտահայտվա-նալթյամբ արտացոլվել է եւ շարականի հե-տեւյալ տողերում:

**Ինչեւ Հոգույն Սցրող աղանակելոյ
երեսմար
Ի վերայ մարմնոյ եւ արեւանջ Տեսու,
Ի բոշկութիւն հոգւոց նորոց:**

Հոգեգալուստը համարվել է իրով մկրտու-թյուն, որով մկրտվողին առաքյալները: Վը-նաստան առաքյալների Սուրբ Հոգով արեւ-լում եւ մկրտվելու մասին շարականում աս-վում է.

**Նմանապար բաժակ հեղեւլ յերկնց
Սուրբ Հոգի,
Չոր արքին ի վերնատանն դասը սուրբ
առաքելոց,**

Օրինեալ եւ Սուրբ Հոգից ճշմարիտ:

**Ստառապեա ծառայալ ի մեզ հոգւոց
կենդանի,**

**Զանգի արբեալ առաքելոց եւ արքային
տիեզերքի**

Օրինեալ եւ Սուրբ Հոգից ճշմարիտ:

Հայկական ամրակապություն մեջ հոգե-գալստյան հապալան ժամանակաշրջանը գտ-նում ենք XI դարում ձևավորված Մուրկի Ավետա-րանում (Մատեւսյանը եւ 1066 թ. գրված ու երեսուներեք Սրբոց Հայկոյանց վանքում պահվող Ավետարանում:

Շարունակություն է 5

ՀԱՅԿԱՆ ԳՐՈՒԴԱՐԱՆՈՒՆԵՐ

ԴԱԿԻՈՅ Դ ԿՂՂՐԵՎՊԱՇԻ (1590-1629?)

Սկիզբը էջ 3

Երբ այս հարցը լուծվեց, Կեսա-րացին 1627-ին թողել էր պա-րիզյան/բուրսյան եւ Միդո լուր-գալու Լեհաստան: Նա իրեն փա-րիզյան թողեց Հոլանդիան եղա-կացուն, որը ձուլվեց էլ նաեւ Պա-լլ-թաճարձաճ: Նա եւ լուր օգնակա-ն Միհայ Կարնեցին, Արիստակես Կալաբրեզին եւ Գրիգոր Մարտյան-հեցու հաջորդները համալրելով իրենց եւ իրենց կնոջ անապատու-թյունը, սկսեցին աշխատել Նրան, որոնք աղափառիկին Ղալաթիայի եկեղեցուն, որը Ղալաթիանցու ե-նթալկարության տակ էր:

Ղալաթի խորաշեն եկեղեցին մի քանի օր անց հրկովքվեց, եւ Ղալա-րանցեայն այն վերակողոզեց եւ Նա-վաղալուցեղ կատարեց: Բայց երբ ուզեց փող հավաքանել, քահա-նաները նրա հետ թշնամացան, եւ նա Սուրբ Ղալաթիա վերադա-ռավ:

Կեսարացին եկավ Լվով, որ-տեղ հովվապետում էր Երկուր, ուր կողմնակալ հաղորդում շատ սպառաշել էր եւ մի ներալ պա-հանում էր հայադարձականություն: Նա 1627-ի վերջերին գալիս է Կա-մեւեց եւ այստեղ հաշիվ անուկում մի ստրկաբանի արքայ եւ ձեռ-նադրում՝ Օմուրիդոս անուկով:

Դա եղավ դեկտեմբերի 2-ին, երբ Կամեւեցը հասավ Կեսարացին: Կեւեւոր առաջացան Կեսարացու եւ Երկուրի միջեւ, որը կազմակերպեց Օմուրիդոսի առաջին պատարա-գը՝ միաժամանակ փակելով մյուս եկեղեցին, որ Կեսարացին պա-տարալ գալիս: Սա էլ վշտանալով անհեծք բոլոր լրանք, որ կցանա մյուս եկեղեցին: Արդյունքում եր-կու եկեղեցիներն էլ փակվեցին, եւ ժողովուրդը մնաց առանց պա-տարազի, լնայած եկեղեցիներն տնտես էր: Երկուր դիմեց քաղա-քի կառավարին՝ արժատանալով Կեսարացուն, թե ինչ եւ բոլո-բքի երկրից եւ քառս է առաջա-ցում:

Սույն Կեսարացուն տրիպեդին հե-ռանալ Լեհաստանը՝ 1628-ին եւ վերադառնալ Բուդապես, այսինքն՝ Մուրադիա՝ որոշեցով անցնել Բու-մեիկա եւ Կ, Դողիս: Ճանապարհին նա բանադրաքեղ ներաղեց Եր-կուրի, որը որպես ուշադրություն էլ չարժեց: Սակայն ժողովրդի դժ-գոխությունը, որ գալաված էր Մե-քիսեղեղին տաճանից նամակով, պատթեյց, որ Երկուրի թշա-մացան շատեղ, հավաստում է անցավ լաթիս պատիմով:

Կառավարվող Լեհաստանից՝ Կե-սարացին, անշուշտ, կանեւում էր վշտադրանքով: Կ, Դողիս պա-րիզյան/բուրսյան կամ էլ դիմել Հո-լանդիան եղալուցս պաշտպա-րանք: Բայց լուրս անանկալ եր Սալավորը, եւս կողմնակիցները տարաբեղ են, Հոլանդիան հուղ-վեցին ժաթակալություններից հե-տո տրիպեդին եր եղել Կ, Դողից հեռանալ Լեհաստան: Լեհաստան

հեռանալիս էլ պետք է բացատրե-ր ինչպե՛ս ինչպե՛ս հայկական համալրե-րի հեղինակությունը եւ ուժեղու-թյամբ: Պատահական է, որ Լե-հաստան էին գնացել նաեւ Մեքի-սեղեղ եւ Կեսարացին: Շատեղ գնում էին՝ այստեղ բախտ փնտը-նելու: Ս. Օրմանյանը հակված է կար-ծելու, որ Երկուր ինք, օգտվելով Կեսարացու եւ Կուրի հաղապա-րությունը, դիմել է Կուրին, որ նա իր հեղինակությունը իր դիրքերն ու-ժեղացնել, որովհետեւ Կեսարացու կնքով պատճառով որսըք խախտվել էին: Պատահական է, որ հուղը լավ ընդունությունը գտավ Լեհաստանում եւ իր հեղին-կալաշաղկապության տակ առավ Եր-կուրին:

Շարունակվի

Բարեկ ՔԱՐՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ՀԱՅ ԳԱՐՅԱՆՆԵՐ
ԳՐԱԳԻՏՈՒՄ

ԿՐԻՆԱ ԺՐԱՄԻՅԱՆ
ԱԿՈՓ ԺՅՈՒԳԱԵՑԻ

Վերջերս Մայր Աթոռ Սբ Էջմիածնի հոգևորապետական քաղցիկ Բ. Ս. Օ. Ս. Տ. Պատեն Բ Մայրապետական Սուրբաթյան և Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի օհնիկությանը (ուսմ ունեցող երիտահ «դասիցան») միջնադարի նշանավոր հայ նկարիչ Հակոբ Մարտիպեցու մասին դիմապատկեր ուսումնասիրությունը: Ուսումնասիրությունը գրված է ռուսերենով, ամբողջապես հայերեն, անգլերեն ու ֆրանսերեն է:

Յոթ հոստատորումով վերջապես հնամենի արվեստի ունեցանք ծանոթանալու այս մեծ վարպետի ստեղծագործությանը՝ իր ողջ ծավալով: Գրքով ի մի է բերված Յուդայեցու կարգադրանքն է հեղինակին հայտնի 9 ծեղկերի մանրանկան, անթերի կազմված գիտական ցուցանիշ, որի արդյունք է Պատենի մանրանկարիչի ուսումնասիրությունների և գիտական ակտիվ փնտրողների, որոնք փաստորեն բացահայտել է 16-րդ դարի վերջերի և 17-րդ դարի սկզբի ոչ շատ հայտնի և միևնույն ժամանակ բացառման էղանքի հայ նկարիչը: Մեծագործությունն տեղ է գտել 63 գույնավոր և 66 սև-սպիտակ պատճեն՝ քաղված նկարիչի կարգադրանքի 7 Արտադրանքներից:

ՀՈԳԵԳԱՆՍՅԱՆ ՊԵՏԱԿԵՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԻՆ ԵՎ ՇՆԱԳՆՈՒՄԻՆ

Արագ՝ էջ 4
Պատենագրական գրեթե ընդհանրապես ավարտված ստորին մասի կետորակով ի կախարարին մեջ, պատկերվում են ժողովուրդները, և այս մանրանկարում են հեղինակին աշխատել է շեշտված ձևով նկարված պատկերներ տարբեր տարաբնույթի, որոնք հորինված են ներկայացումը՝ համաձայն «Գործը առաջնորդ» այն խոսքերի, թե հոգևորական ժամանակ «Երբ այս ձայնը լսվեց, բազմությունը հավաքվեց ու խմբվեց, որովհետև լսում էին, որ տրանս խոսում էին իրենցից յուրաքանչյուրի լեզվով: Ամենը հիմարում էր և զարմանում ու միմյանց ամուսն էր:» (Երբ տրանս բոլորը, որ խոսում են, գալիկացիներ են, բայց ինչպես է, որ

Մյուս, երբ օրը գերեզմով, բազմակիցի մարդկության այն առջե, ինչ Յուդայեցու (պատմական Հայաստանի) Գործն գազա-տում, որը հետագայում խորհրդային իշխանության օգնությամբ «սեփականաշարից» թողնվեցին Երևանի կողմից) արդյունք արդեն չհասնեցին բարձրաստիճառ ողջացրին երեքնայն արքայական, զեղնուն, բաղադր արարիականից հոյուս գտնվող և, համաշխարհային արվեստի պատմության մեջ մեծ հռչակ վայելող բարեկեցիկ արվեստի գեղեցկությունը՝ իր հագարավոր բարձրագույն շինարարական բարեկեցիկ, Հակոբ Յուդայեցու նկարիչի հասնելությունը, որպես նրա գեղեցիկ մեծ վարպետի, հատուկ պատմական ամփոփում ու նշանակություն է ձեռք բերում՝ հայ ժողովրդի սեփական հոգի վրա ստեղծած մշակույթի ամուլում:

Կերպարվածություն 16-18-րդ դարերը կոր ժամանակին սահմանակից է, սկիզբն ուր գեղարվեստական փնտրողներից, որոնք էին փոխարինելու Կերմանիկի հանրահայտ գեղարվեստական նկատմանը: Պատենի արվեստի, երբ Գոտտեմարից հայտնաբերվեցին արդյունքում գրքային գեղարվեստության դարձավ արդեն ժամանակակից՝ տեղը զիջեցող տպագիր գրքակալի տարբեր տեսակներից: Միևնույն, ստեղծագործելով ճիշտ այս ժամանակ (ե, թեթևադարձառ նախ խորհրդային գեղարվեստական հարցադրանքն ուրոտում), Հ. Յուդայեցին նախ և առաջ մանրանկարիչ էր, ում վիճակված էր կարելի անգամ հայկական ձեռագրական արվեստը բարձրացնել այն բարձր մակարդակին, որը հատուկ էր վրա է մշյին դարձրել:

Նման պարտադրյալ երկուսիցի ծագումնաբանություն է նշանակությունը նշանակող գրքով: Դրամյանին օգնում է խորհրդային արվեստի իր հեղինակի պատմական դարձադրանքի, ժամանակի հայկական իրականությունը մեջ: Այդուհան-

դեր, մանրանկարիչի վերլուծության նեթարկելով Հ. Յուդայեցու ստեղծագործական ժառանգությանը, ձեռագրերի կարգադրանքն պատկերային համակարգը, նրա արվեստի գեղարվեստական (եղան) Ի. Դրամյանը եզրակացնում է, որ հայկական մանրանկարչության ողջ բազմակից ժառանգության մեջ Հ. Յուդայեցու արվեստի նմանը չկուներ: «Նրա վրա, յուրօրինակ գեղարվեստությունը արտասովոր է. նմանը չունի ո՛չ իր ժամանակակից մանրանկարիչների գործերում, ո՛չ էլ նախորդ դարաշրջանների՝ ստեղծագործություններում, գրքում է Ի. Դրամյանը: Իր բազմադարյա զարգացման ողջ ընթացքում հայկական գրքային գեղարվեստության ողջ ժողովուրդը ոչ մեկում չենք համարել զուգի նման բարձր հեղինակներ: Ը. Դրամյանը, գեղարվեստական կարողության նման ռեկրատիվ տեսակետության, Սուրբ Գրքի մեկնաբանության նման պատմության: Նա ստեղծել է կերպարների կատարելագույն ուրույն և աշխարհ, որում արտասովորված է նրա ստեղծագործական անկրկնելի անհատականությունը»:

Իր ոգով, իր աշխարհագրությունում Հ. Յուդայեցին պատկերում է կոր ժամանակին: Այդ մասին են վկայում նրա ազատ վերաբերմունքը թե՛ պատկերավոր կուրի բովանդակությանը և թե՛ պատկերագրական կանոնին, որում նկարիչի է արժանի, տեսելուպական արվեստի ազդեցությունը: Այնին Հ. Յուդայեցու մի շարք մանրանկարներում պատկերային կերպի սուր, կարելի է ասել՝ գործունեային արտահայտչականությունը զարմանալիորեն, չնուրիչի իրական յուրահատուկ օժտվածությունը, գեղարվեստական է նրանից հայրուրանքների հետո եղած գեղարվեստական լեզվի հետ, տապ փնտրություններ: Եվ որպես նման, ըստ երևույթի, դրսևորել այն ազդի երևում ու ստեղծագործական ներգործական աշխատանքություն, որին պատկանել է Հ. Յուդայեցին: Այն ներգործական, որը, ինչպես ասում է Ի. Դրամյանը, հավասարակատ

անկախելի պատմական իրականակին, ստեղծել այնպիսի հատկանշական երևույթ, ինչպիսին Հ. Յուդայեցու արվեստն է: Հայոց պատմության դժվարագույն շրջաններից մեկում, երբ Հայաստանը ծառայում էր թափառված Իրանի և Օսմանյան Թուրքիայի ռազմական հակամարտության միջև, երբ նկարիչի հարազատ բաղադրը՝ ինչ

Մեղան, քանովոր է, և նրա բնակիչների հետ ինչև էլ բոլոր տեղանակները էր Իրան, Հ. Յուդայեցին իր գործերում ստեղծել ու հատուկ աշխարհ՝ իր գույնը տալով պատկերներին: «Նկարիչի աշխարհային կարողությունը միշտ էր ուղիղ ու անմիջականորեն արտացոլում էր նրա կանցի իրականությունը: Եվ Հակոբ Յուդայեցին պատկերում է այն վարպետների թվին, որոնք համար արվեստի ուղիստության և հույսի արդյունք է», նկատում է Ի. Դրամյանը:

Շարունակություն՝ էջ 8

շում է Մատաթիայի ընտրության ժամանակ վիճակի հանելը և առաջադրելի 12-ը (ինչու):

Շեքուրին՝ Դավիթ մարգարեն, կամարով անջատված է առաջադրելի, որովհետև Կերպարան մասնակցներից թվին չի պատկերվում: Նա, ի տարբերություն առաջադրելի, կիսով չափ են մուտ տեղում և առաջադրելի, որովհետև ինչ ինչուսին է պատկերվում:

Աշխարհի խորհրդանշող թագավորը մուտ փնի մեջ է պատկերվում, որովհետև մարգարիտի աշխարհը թագավոր է մտնել խախտված և գտնվում է դժոխքի իշխանության տակ:

մեջ» խոսքերը՝ ներկայացնելով Քրիստոսի ծննդաբանությանը ընդունված պատկերագրական ձևը, որը որպես գաղափար՝ սկզբնականում էր Նաբուքոն:

Եթե ընդունենք, որ հոգեպատկերային պատկերները տարրի մասում ներկայացվող թագավորը Դավիթ մարգարեն է, որից ճիշտագույնում և վեր է քարծնանում Յեսուսի արմատից բխած գաղափարը, ապա որպեսզի հոգեպատկերային այս պատկերներում իրար են կապվում ինչ և կոր ժամանակներից:

Մեղան ձևը է նշել, որ անգամ այն մասնաբանություններում, որը չկա այս ձևերում, միևնույն է, պակասված է ճիշտագույնում, որը ներգործական իրականությունը և դեպ առաջադրելի յուրաքանչյուրը է վերին խորանը:

«Ժողովուրդները» շարքում հայկական մանրանկարներում, ի թիվս այլատարա ժողովուրդների, ներկայացված են և շնագույնում են:

Այդ ոճ է պատկերվում: Այս հույսի պատկերային գույնում են «Ժողովուրդները» գիտակցությունում կատարված մակարդակներում: Ինչպես որ յուրաքանչյուրական մանրանկարներում թագավորի գիտակցությունը գրված է Աշխարհ, այնպես է հայկական մանրանկարներում «Ժողովուրդները» գիտակցությունում գրվում է Կերպար յուրաքանչյուրի անկանխելի՝ ըստ «Նորագեծ Երանելու» հոգեպատկերային մասնակցի ինչպես ժողովուրդների՝ մարդ, պարտեք, իմանալից կամ երանալից: Առաջիկ հաճախ գրված է լինում պարտեք և երանալից: Մեղան ձևը է նշել, որ Երանալից միշտ գրված է լինում շնագույն վերնում, որով նա ներկայացվում է երանալիցների կամ հումանիզմների: Այդ փոփոխ ներկայացվել, որ այս մանրանկարում կորը ինչու է շնագույն ներկայացվում: «Շնագույն» գրքում ասվում է՝ «Մեծ որդիներն են Ելանը, Մուրը, Կիսիսը, Կիսիսը, Կիսիսը ու Կիսիսը» (Ե 22): Ելանիցները կամ իմանալիցը համարվում են սերված այս Ելանից: Ելանիցները մարդի Շիրակային գրում է «Շիրակային մարդի երեսուններեցոր երկուստեց Ելանիցը Ելանիցը երկուսն է, այնպիսի՝ հուժանալի»:

Շարունակություն՝ էջ 6

Տեր հայր, հոր եւ մոր փոխհարբերությունները միմյանց հանդեպ ինչպիսի՞ ազդեցություն կարող եւ ունենալ երեխաների վրա: Մեկ խոսքով՝ սիրո անալոգություն եւ բացակայությունը...

Այն, ինչ երեխան տեսնում է ընտանիքում, միանշանակորեն դրոշմվում է որ գիտակցության ու նաեւ ընթացիկության ծալքերում, մտային ու գեղայական ողջ համակարգում, եւ ամբողջ կյանքի ընթացքում կարող է այս կամ այն կերպ մեղմանքի արժեք հաւան «երեխայի» վրա: Եթե երեխայի առօրյան ուղեգծի ծնունդի՝ իրար հանդիպում, հարցազնային, աննախադասության դրսեւորումներով, սրա՝ արտերպ ազդեցություն է դրոշմվում երեխայի հոգեբանության վրա՝ ինչ ծիլով հսկայական: Եթե, օրինակ, հայրը ընկալվել է մոր կեղծամար, դա՛ է դառնում, մի տեսակ, «օրինափափություն» տվյալ ընտանիքում մեծացող երեխայի համար: Ընդ որում, այս ազդեցությունները ներգործում են ծնողների մտածողության ու փոխհարբերությունների բոլոր հարթություններում՝ կենցաղ, վարքագիծ, աշխարհայայլաց...

Չեղանարար յուրաքանչյուր ծնող պետք է գիտակցի, որ կենսակերպի, համակերպության (ավագույն տարբերակն Աստուծո կողմից թելադրվածն է: Ըստ այդմ)՝ ամեն ինչի մեջ բացարձակ բարին պետք է պատկերացնի՝ իբրեւ մի կայուն ողջ ընթացքում ձգտելի չափանիշ: Զիջում եմ՝ հարազատեցիցս մեկը մի անգամ ասաց. «Տեր հայր, ամեն հարկավորը, երբ ընտանիքում ժշտական խաղաղություն լինի, մեկ-մեկ էլ պիտի փնտել ամուսինները, այսպես շատ միապալարով ու անհետաքրքիր կլինի կյանքը»: Դեշարկունյան դարձրե՞ք պատմաբանական...

«ՔՐԻՍՏՈՆԵՎԱԿԱՆ ԸՆՏԱՎՆԻՔ» ԶՐՈՒՋԱՎԵՐ ԸՆՏԱՎՆԻՔ ԵՎ ԴԱՏԱՎՈՐՎԿԻՈՒԹՅՈՒՆ

Մեր հյուրն է Բյուրականի Սբ Գրիգոր Լուսավորիչ եկեղեցու հոգեւոր հովիվ Դազար քին. ՊԵՏՐՈՍՅԱՆԸ

Թյանք՝ միապալարով ու անհետաքրքիր կլինի: Իսկ վե՞ր ու կրիվ, ուրեմն, բնականաբար ու հետաքրքիր... Ասում եմ՝ թերեւս հնարավոր չէ, որ մշտապես խաղաղ մթնոլորտ պահպանվի ընտանիքում, ասակայն այն, որ վե՞ր ու կրիվ պիտի լինի, ոչ թե բնական է, այլ անբնական: Առաջին հարաբերց կարող է թվալ, թե երևույթ է, ըստ էության, կույնն է: Եթե չափով Մեր մոտեցումների մեջ, ասկան, շատ լուրջ տարբերություն կա, որն արտահայտվում է երեւոյթային դեպքն ընկալելով: Բնականն այն է, որ ընտանիքում մշտապես թեւաւեն տեղը, խաղաղությունը, միմյանց կեցումամբ հարգանքը: Այլ հարց է, թե որ, որպես ինչ շեղված ճշմարտություն: Եթե թե տեսադրամում ամանգային ճիշտ ընկալվում է, ուրեմն ձգտումն մեջ ճշմարտության ամելն էւմն աստիճանի կիսա-մասն: Իսկ եթե մտքիդ մեջ ավել է, պարզ է, որ պիտի մտածե՞մ՝ մի քիչ շատ չեղա՞մ խաղաղությունը...

Ցակցածած նորմալ ընտանիքում, որ տեղ գերիշխում են սերը, հանդերձողականությունը, երբ, այնուամենայնիվ, վիճաբանություն է լինում, որսն շատ արագ հաշորդում է հաշտությունը: Բողոքներն վիճող կողմերից յուրաքանչյուր բացարձակ ներդաժություն է հանդես բերում՝ միաժամանակ եղանակ համար մեղադրելով ոչ թե դիմացինին, այլ ինքն իրեն: Այսինքն՝ որոշիչ դեր է խաղում զգուհան համակամանքը: Բայց կա նաեւ համակամ պատկերը, եւ երեխայի մտն ինքնակամանքն ձեւակոլվում է անհանդերձող, զիջելու, զգուհան անընդունակ բնակությունը, խոսակերպային իսպառ բացակայություն:

Լիովին համամիտ եմ: Ավելացնելով ուժում եմ շեշտադրելու ընտանեկան վիճաբանությունների համահարկ ուղեգծվող մի ցավալի հակամասք: Միմյանց միմյանց արժանությունները պարզեղուն ընթացքում վիճող արժանությունները մեկնում են (սովորաբար՝ թույլ կողմ) մշտապես ջանում է մեջ տեղ թելել երեխաների ազդակը: Տակից, շատ հաճախ ես տեղի է ունենում երեխաների մասնակցության տարրիկն էլ հենց կրակն են, չորտե՞մ ինչ անել, չեղանք՝ դու է ճիշտ, որո՞ք պիտի: Ամեն, անկողն երեխան հայտնվում է «երկու քաղա տակ»-ում, հսկային՝ քաղա, որտեղում միայն քաղ սիրտ ունեցող ծնողը կարող է սեփական երեխայի այդպիսի դաժակ միտությունները ընթացել՝ ներշնչելով նրան իրենց ճոճիմ, ակու-

ծելի վեճերի ու խնդիրների մեջ՝ դրանով իսկ երեխայի հոգեկան աշխարհը տակնուվերածելով: Ըստ պիտի ուղեգծայի, որ բոլոր ծնողները, ունեն չգիտեն, իմանան՝ 90 %-ով լուրջ վեճ ու կրիվների, արտերպային ու բոլորական հետնախնայն են երեխաների մոտ, մասնական ներկա դառնում, ավելի ու ավելի հաճախակի հանդիպող հոգեկան տկարություններն ու շեղումներ: Թող իմասն է հեռուդուրյան անեն, ջանան հասնել փոփոխման, իսկ եթե չեն կարողանում, որովհետեւ տկար ավելն են, բող, ուրեմն, խնդրել Աստուծո իմաստությունն ու համբերությունը՝ քննելու լուծելու: Երբեք բարեք է անտեսել Աստուծո Սուրբ Յոգու ներգործության գորակարի հաղակամանքը...

Տեր հայր, ջերմություն, ուշադրություն կարդի ունի ամեն ոք, ասավե՞մ երեխաները: Բայց երբեք այս ջերմությունը «կուլում» է երկրորդ, երրորդ երեխան ծնունդով: Մեկին (սովորաբար՝ փոքրին), կարծես թե, մի քիչ ավելի շատ են սիրում, մյուսին՝ մի քիչ պակաս: Երեխաների մեջ գոյութ է բարձրացնում խանդը: Չհարավոր է այն կանանի կամ գունե մեղմել...

Իհարկե, հնարավոր է, եւ դա այնքան էլ դժվար չէ, որքան ոմանք պատկերացնում են: Երեխաների խաղիկի համար դարձյալ մեծերն են մեղավոր: Իսկական սիրտ մեջ խանդ չգիտի լինի: Նայն ծնողական սերը երեխաների պիտի բաշխվի «հավասարաչափ», համեմատյն դեպք այնպես, որ երեխան տեսնի եւ ամենակարեւորը՝ ընդունի սիրո չափաբաժնի հավասարության հակամասնքը: Երեկորդը՝ հատկապես ամենափոքրիկին հանդիս պիտի դրսեւորումները, որ սովորաբար առավել քննելու ու շեղմ է լինում, ծնողները ներկայացնողը պիտի իրագործել՝ շանալով դա անել հենց մեծ երեխաների՝ փոքրիկին մեծ քրոջ կամ եղբոր «օգնություն»-ով: Այսպես սիրելով՝ կվախենք որեւէ բարոյայն ու խանդի զգացում:

Ցուրաքանչյուր սերունդ ունի արժեքահավասարի իր ընկալվող, իր երազանքներն ու տեսլականը: Մեր սերունդի մարդիկ տեղում էին դառնալ, ասենք, թիշխ, երեւազանք, ուսուցիչ, գիտական... Կարելի է հավանալ, երբ այսօր մեր երեխաներն ու թունելը դրանք փոխարեն խախտվողում են ասուելով «ժամանակակից» ու շահաժող մասնակցություններ՝ ծնադավաղորդ, գործարար, ակադեմիկոս: Անգիլին պարապալում փոքրիկ տղաներն «հիմնականում» է: «Որ ինքնից կախենան»: Զգուհե ինչու,

նստիկանի կերպարը սարսափի հոմանիշ՝ դարձել այսօր: Սա էլ դեռ ոչինք: Բայց երբ ասենք, ջախել տառիկը (ասածս օրինակ մասնից էլ)՝ անթաքցող իրականացող կանխատեսում է, որ իր եղբե տարեկան սիրելի թուսնիկը դառնալու է «լավ տղա», որ «ասուղ» ուսուցիչ վախճանում, ու ինչ ուզում ա՛մ անի, այստեղ արդեն պատկերվում եւս:

Տեր հայր, այս եղեւորացը հայտնաբերել շա՛մ է տարբերվում...

Անշուշտ՝ ոչ: Ես կասեի՝ հայտնաբերող, սեղ էլ ավելի վաղ քան է: Զոգեւոր պայտեղ վաճառության եւ անկանա դասական ու շատ տիրույթ են դրսեւորում, քաղաքական չափաւորները անկանա են քաղաքի ապակայանք: Երեխաների հետեւանք է: Ասում է, որովհետեւ մենք (սոք կա, իր հետ իրական կա: Բողոքիցս, աստուծոյ ու հանդիմանումն է պակասել, ա՛մ դեմքի լաւեղում է պակասել: Ի՛նչ կարող եմ ասել, միանշանակալ մարդաբանական: Երեւն է, երբ մեծերն իրենց զավակներին մղում են նման «երազանքներին»: Սա կողմնակողմ ճանապարհն է: Մեր բողոքի ու բախտությունն է սա: Եվ... չեմ ուզում այս մասին երկար խոսել:

Մենք մեր աչքի առաջ ունենք մեր Տեր ե Փրկիչ Զիսուս Բրիտոստի պայծառ կերպարը՝ Դեղեր է լինել Բրիտոստի նման հեղ, սրտով խոսարի, քայց համարանալ, արի, սրբալիք զալ է ամենեղի սիրող:

Զյուրեկայեց Յակոբ ՎԱՐԴԵՆՅԱՆԸ

ՀՈՐԳԵՎԱԼՍՅՈՒՆ ՊԱՏԿԵՐԱԳՐՈՒԹՅՈՒՆԸ ԵՎ ԸՆՏԱՎՈՒԹՅՈՒՆ

Սկիզբ՝ էջ 3, 5
Խուճառատանց հայ մատենադարանի մեջ ծառն է Անիոշ Երեմով, եւ որ այս երկուամսան են աքսորվել Վարդանան չարման մի շարք մատակցիներ: Չափաւոր Ռուզանի դրում է, որ Արշակը բանակել էր Անիոշն թերթում, Խուճառատան երկունս: Բնուզանը նաեւ գրում է, որ Փառանքեմին սպանելու է Արտաշեսը արդող գրավելուց հետո «գերիկների ամբողջ բազմությունը տասն բնակեցրին մի մայր Արտաշեսում, մյուս մասը՝ Խուճառատան երկունս»:

Լույս ձեռով Վարդանանց մատենակ Չափալեղող Տիգրան հասած մի յաբարարութիւն, որպես անալոգիա, ասում է, թե ձեր կանանք ու որդիները Խուճառատան բշել կուճակ:

«Հայկական բառարանը» գրում է, որ **խուճիկ** բառից են ծագում խուճ եւ նմանաւոր քաղերը, ինչպես օրինակ **խուճաղորդ, խուճեք:** **խուճիկ** բառի համար էլ ապակում է՝

«Խուճիկ» - ընկնիչ խուճատանի»: «Հայկական բառարանը» **խուճ**-ով սկսվող բառերի ներքո թաղանթով վկայություններն օգուց են տալիս, որ Խուճառատանց հայ մատենադարանի մեջ ընկալվել է որպես հեռավոր եւ բարբարոսական մի երկիր:

Խուճաղորդ է բարբարոսն ու համարվել նաեւ երթվալանքները, որոնք հոգեզայտության բողոքականության պատկերներում ներկայացվում են որպես թույլ եւ բարբարոս: Լույսն ձեռով «Հայկական բառարանում» է ասվում, «Երթվալանքի խուճաղորդ մի էր այս բարբարոսը: Մասնախ Շիլանցին Երթվալանքի երեխայի տեսքում է անկալում:

Անուիկ ներդաժությունն չափանշելով՝ բարբարոսների լեզուն կհամարվում էր՝ **բարբարոս** քաղն ինքը ծագել է որպես նրանց իսկ խուճաղորդ արտաբերման արտասանություն:

Լույսն ընթերցում բարբարոսների հաշորդ թերթությունը զգալանաբար է զգալ-

նալեւն լինելն էր, որը սերտորեն կապվում էր նրանց արտաբերման հետ, թե այդ պատճառով դժվար էին խոսում: Այստեղից է գալիս եւ բարբարոսների հեռավոր երկրները նկատվելներն է մարդկայինների երկրի անկալումը: Անդրեսա եւ Մատթեոս առաքյալների համար ենեղեցական ավան-

Կարան ԴԵՎԻԴՅԱՆ
Բանասիրական գիտ. թեկնածու

2009-ԱՄՅԱՐ ԱՄՏՐԱՆԻԿ-145 ԴՅՈՒՑԱՆԵՐ ՎԵՐԱԴԱՐԱԸ

Ամրադիմիկ եկավ, և հաջորդաբար մտնող նրա սրտեղիտուր անցավ, Օրինում է նրան մի ողջ ժողովուրդը - Մեծ գորավարը հեռից նրան դարձավ:

Լախ Ֆրեդերիկը պահ տվին հողին, Թափափ անցնում էր քարո ծաղկաձև գորգով, Շր Նաշեզում էր կորու խոլորին և աղանակաձև ճեղքակ կնոջով:

Երգի արտադրող էր անթերի հոգում - լեղձ է անունն այդպես ոգեղեն, Մայր հողի համար մարտնչեց կայսերով, Ու հայր հողով էլ պիտի անթերեղ:

Ամրադիմիկ եկավ, և փառապալակ մտնող նրա սրտեղիտուր անցավ, Կարծես հաղթական ու հաղթանասալ Մեծ գորավարը կոպիտ նրան դարձավ:

Գայելը քրտաղող թուրք հավուրին Դարդին էր տրվե զայլախաճ բարով, Մյս ազգը, որ բաշ Ամրադիմիկ ունի, Հոնիկ կարող է մեռնել չի կարող:

«Ամրադիմիկ եկավ»... ու կոպիտ հային Ողջ էր տալիս անուր թափ:
«Ամրադիմիկ եկավ»... անող դիվանին Դուռում էր փայլող ամպըլոր տունին:

Անծե կարևոր տեղադիր փառ, Հաշեթին գլխին տր, գնալով ու արև, Բայո ոտխև ստեղ խաղաղեց նրան, Միտցեց կոպիտ բաշին ու ին գար:

Դիմանի կոպիտ Մայրեր տնքանք, Վառ էր տալիս թուրքը ճեղ մորեն, Թիվ վար տույնաճ դաշտում ընկանք, Բայո հաղթեց հայոց թաղալու գործը:

Գիշերը խմված գորավարի շուրջ, Կովկասից հայր, հայրուկ վեջին Սուրբ Կարապետին փառ տվին ու լուրջ Ընկալ տեղորդին մեկ-մեկ հիշեցին:

Բաշի ոտքերին մայր հողի էր փարվում, Եվ դուռում էր նա կոպիտ գորավար, Ու հայ մաղաճ էր նրան խոնարհվում:
«Դու ինձ» մեծավոր, ես քեզ «Դիմադիր»:

Գնամ խոնարհվե՞լ վեղերից վեղին, Չոլեթն ծիղ ու վախազանգավ, Մե սեր Սասնա տան դրոշագալուն է հիմ, Լառվում գալ ուժի առաջանգավ:

Օրինե՞լեք բաշին, հայերի սրտազան, հաշ պատերազմի վերա աքաղվին, Լա, որ կուսակցի սիրով սասանա Սիրոդ հայ հողին, սուրջ՝ հայ ազգին:

Ելե՛ք խոնարհվե՛ք, ռազմի՛կ ու ռափի՛, Երե՛ք է՛ անունն այդպես ոգեղեն, Եկավ, որ սարսևն իրոք թշվառե՛ր, Որ ներսի ցեղերն ազգին լեռնե՛ր:

Ամրադիմիկ եկավ, ու նրա շինով Մեր հողն ապրեց իր սրտ սրտազան, Եկավ, որ կորց մեզ ուժ տա իրով, Որ շար-արտերը դաշտն արտազան:

Մայրական սիրով եղբորն արհա՛ր, Սուրբ Եռադրող, խոնարհված ողջ սար, Լա հողաճ տե՛ր էր, Չայաճաճն երկիր, Իսկ իման տույն չր գրվում տեսա՛ր:

Արեդու ՄՈՐԵՂՅԱՆ

ԻՐԻՆԱ ԴՐԱՄԱԲՅԱՆԻ «ՀԱԿՈՐ ԶՈՒՂԱՅԵՑԻ» ԳԻՐԸ

ցին (ոչ թե լոկ մեղադրանքական, այլե՛ս իրականում անարար), որի խոշորագույն ներկայացուցիչն էր Դրամբյանի ուսուցիչ Վ. Լ. Լազարյանը:

Ամրադիմիկ է կեց ի. Դրամբյանի գլխի պատկառված գրեթե ես մի կարելի ընտրող առանձնատեսությունը: Դա զրե՛ր գերադասության գաղափարների ծնա՛նք: Լորանն բարձր ճաշակն է և վերապահ թյուրերից բացառիկ որակը՝ պայմանավորված գունակությամբ և ու սպիտակ ու սանկալների վարպետությունն մշակելու Դրամուն ընթերցողը պարտավոր է զրե՛ր գերադասության խմբագիր, ցանկերը կնարի և արվեստագետ Միկոլայ Զորան ջանքին, ով անշեղորեն վերափոխում է նաե՛ր տապալկություն ընթացքը: Միայ թե ինչու ու փայլե՛ր քուսակապատկառված շնորհիվ, այն իսկ իսկ զոր արվեստի օրինակները կնար այս իրաշատի ներդաշնակ գրչից իրա՛նք բանեցրող իրաւարարությունը անաշեղ կնե՛ր է դառնում թե՛ մասնագետների, թե՛ արվեստի սիրահարների համար: Մեկա՛ն կա՛ն, գրիչ առաջինից միջազգային տոնա՛կ վաճառեմունքում, որտեղ ներկայացվելու ի՛նքն չայաւատակ Նարկայետուրյան իրա՛նք տարակուսելուները, Նարկ Զուրկայե՛ր մասին մեկագրությունը («Տիգրան Մեծ» իրաւարարակցաւուն) իր արժանի ճանաչա՛լը կնարի:

Դելե ԳԱՅՏԵՑԱՆ
Արեւմտահայ
Թարգմ.՝ Դեղին ՎԱՐՈՒՅՈՒՆՅԱՆ

ԽՈՍՔԻ ՀՈԳԻՆ

«Աղագը» է 7
- Զիսուկ պատմիչից իրենց հետ չեղեցի՞ն ոգին: Մա անխորժեշտ էր աշա՛կերտների հոգում՝ միշտ Մատնե՛րը նախորդ ունենալու գազանով վառ պահելու համար. «Եթե իմ մեջ մնա՛ց, ու մե՛ խոսքերն էլ մնան ծեղ մեջ, ինչ որ ուզեցան, ինչուցե՛ք Մատնե՛ր, ու ձե՛ք կողմի» (Հոկի, ԺԵ 7): «Ի՞նչ հնձ հավատում է... ինչ-ե՛ս զիջե՛ք է ատում... նրա ներքից կենդանի շրջից գետեղ պիտի լինե՛ն» (Հոկի, Ժ 38): Այսպիսի հավատարկ խոսքեր գտնում ենք Դորոս առաքյալին խոսքում: Կողբացիկների ուղղված առաջին նամակից Բ 4-5 և Բ 13-16 համարներում ես գրում է: «Ե՛վ իմ խոսքը է քարոզչությունը իմաստությունը ճարտար խոսքերով լինի, այլ Սուրբ Դոգու համոզիչ գործընթաց, որպեսզի ծեր հավաքող չլինի արարվածք իմաստությունը, այլ Մատնու գործընթացը, «Ե՛վ ինչ որ հայտնում ենք, ու թե՛ ճարտար խոսքերի մարդկային ուսուցումով, այլ Չոգու վարդապետությունը, բաժնի ու հոգեւոր մարդու ինքնուրուշում, որովհետե՛ն այդ իմաստություն է նրա համար, և չի կարող հայապա՛կա, բաժնից հոգեւոր կերպով եւ քննվում դրանք: Իսկ հոգեւոր մարդը քննում է ա՛նձն և ինքն ու ռիքի չի քննվում»:

Հավատարիմ է Մատված, և իրեն հուսա՛նքողորեն տրվող անտեսելիկ հովանակությունը և մի ընթացակար է Հայտնություն այս հավաքում «Ե՛վ Գառն, որի աթոռի մեջեղում է, պիտի հովակ նրանց ու պիտի առաջնորդի ինչպիսի կանոնից անշեղանի ջրի, քանզի Մատված նրանց բացեղից քրեք ամեն արարատուր» (Հայտն, Ժ 17):

Բայցե՛ր, իրենց հույսը դնելով Տիրոջ վրա՝ առաքյալները պիտի զիջե՛լին, «Ե՛վ առե՛ք փրկությունն սաղաքարտն ու Դոգու տունը, որ է՛ Մատնու խոսքը», պատվորում է առաքյալը Եփեսացիներին ուղղված նամակում (Ժ 17): Իսկ մի թեսալոնիկցիներ է 8-ում Մատնե՛րը (Ժ 17): «Իսկ մե՛նք, որ ցերեկվա ողորեն ենք արդուն լինե՛նք եւ սիրո ու հավատի գրանիցը հաղեցնե՛ք եւ փրկության իսկյալ սաղաքարը դնե՛ք»: Այլ «Եփեսացի» (տվյալ դեպքում՝ խոսքային միջնորդի) խորհրդապաշտական մեկնությունը մանրա՛նան ներկայացնում է Ներսիս Երզնկու մյակը «Մեկնությունն երգ երգից» աշխատության մեջ: Նա քարոզչական է «Ինքնուրուշում է Ինքնուրուշում թե՛ պիտի արտաբերվում է արարչությունը ինքն, ինչպես ա՛նում է Դավիթը, թե՛ «Երանք ձեռք եղև՝ սարի տր տվե՛ք ինքնատեսները հա՛-

տուցում տեսակարի համար՝ ի հանդիմանություն բոլոր ժողովուրդներին» (Սայաճ ԸՄԵ 7):

- Ողայն մարտիկներ՝ առաքյալները մշտապես պիտի համաճարվե՛ն գործին: Մատնեթուր վե՛րադասում (Ժ 19-20) ա՛նում է: «Բայց երբ ձե՛ք Մատնեն, ինչ ո՞վ արե՛ք, թե՛ ինչպե՛ս կան ինչ պիտի խոսքը, որովհետե՛ն այդ ժամին ձե՛ք կողմի այն ինչ պիտի խոսքը, քանի որ ոչ թե ողջ եւ ոչ պիտի խոսքը, այլ ձե՛ր Դոգ Դոգին, որ պիտի խոսի ծեր միջնորդ: Առաքյալները չափի վախճանային նաե՛ն, հայապաշտությունը, քանի որ իրենց եւ համայն մարդկության թշվառն իշխանությունը ունե՛ն միայն ու միայն մարտիկ վրա, եւ չէ՛ն կարող ոչ տալե՛ն, ոչ՝ իսկ վնասե՛ք Մատնու հավատարմիցը հոգուն:

- Կարելի էր նաե՛ն անտրոնուն ու համբերապարտության գործեր: Դրամուն՝ լոկ ներմանական սաղաք (Հոկ, Ժ 11) Դո՛ս տուց ցույց տվե՛ք, որ սերմը՝ Մատնու խոսքը, մի արժեք է ընդունվում մարդկային կուսակցի մեջ: Այնպես է կանչվածությունը, ասակա՛ն թե՛քնեն, ու իր վերջը մտնելու եւ բոլոր իրաւար պատրաստված խնցրից սրտե՛ր Նաւ եր, որ անշեղանիկ ինչպես ինքնուրուշումը, այլ շարունակական իրենց խնայեցը իրենց ուղեղից բոցաբեղով շանաթը՝ «քարաքի կողին» անգա՛ն:

Հայրանման
Կարեն ՄԱՐԿՐՈՅԱՆ

«ԽԱՂԵՎ ԼՈՒԻՅԱ»

Խաչի խորհրդի աստվածաբանական մեկնությունների մասին շատ գրեթե եւ գրել: Դրանք շարքում գեղեցիկ էր ներդրում է Չարի Կր. Կաթարյանի «Խաչ եւ լույս» գիրքը:

«Որտեղ խաչն է, այնտեղ առկա է և լույսը, եւ որտեղ

լույսն է, այնտեղ ճառագում է և խաչը»: Ճշմարիտ այս համոզմամբ եղիմանի իր գրում փայլուն է և խաչի եւ լույսի խորհրդերը՝ համալորման անդադրաբար կատարելով եկեղեցական այս մեծ արժեքները:

Այս խաչի եւ լույսի կնիքով առանձին բաժիններում եղեցին ինչ ու էր գրել ար խաչի եւ լույսի գաղափար մեկնությունները՝ կլանած Հնդկաստանյան եկեղեցից հայերի երկին մարդու եւ Հոկիս Նախերանի մեկնությունները միլե՛րէ ճաչ եկեղեցի մեծագույն ինչերի՝ Ագաթանգեղոսի, Կողբաբեդ, Ղաթիկ Մկաղիցի, Օմեղու, Ղաթիկ Մկաղիցի, Տաթեւանի եւ ուրիշների մեկնությունները:

Չեղինակ հաղանամարնե՛րն անխախտել է նաե՛ս ար խաչին կնիքով ճաչ եկեղեցի բոլոր տուններն ու դրանց խորհրդող-

ները: Դրանք եւ կնիքով եւս ճգրում գետեղված հայո Չարին բաղադրե՛ր:

Գրքում համառոտ անդադրած է կատարված նաե՛ն խաչելության պատմադրական եւ խաչաբերին, հետաքրքիր տեղեկություններ եւ հարդորված ճայա՛նատուն կանգնեցած առաջին խաչաշաշի՝ Օթայա խաչի, խաչաբերին եւ տարբեր ժամանակներում ճայա՛նատն բերված խաչապատի տմա՛նությունների մասին:

Խաչի եւ լույսի վերաբերյալ հոգեւոր եւ ժողովուրդում ճայա՛նատնաբանում ամբողջացնում եւ «Խաչ» եւ «Լույս» բառերով կանգնած բառակապակցությունների, արարհատությունների եւ դարձվածքների բառարանները:

«Խաչի լույսը տարածելու նպատանքնախորհրդուն է գրել այս գիրքը», - գրում է եղե-

նակ՝ անկախիցով, որ սուրբ խաչի լույսի պատգամները «Խաչարի տեղ չախե՛ր է բողոքն մեր ժողովուրդ գաղավերի տներում»:

Գիրքը կնիքված է Գարեթին Բ Անեանի ճայոց Կաթարյանի՝ իր գաղափարային 10-դր տարեդարին:

ԵՐԻՄՏՈՒՅԱ ՅԱՅԱՍՏԱՆ

Կոմիտաս, մարտկազմ, լրագրողական երկնայաբաժնոր
Դիմադիր
Սայաճ Լույս Մոր Եղիմային
Հրատարակիչ
«Երիտասարդ Հայաստան»
Բերիկ խմբագրություն
Գլխավոր խմբագիր
Սայաճ Լույս Մոր Եղիմային
Հրատարակիչ
«Երիտասարդ Հայաստան»
Բերիկ խմբագրություն
Հեղատեղի՝ 517197
Էլ. փոստ՝ gh@etchmidzin.am
Ստոր, Ապրիլ, 02.06.2010 թ.

Տպագրակը՝ 2100
Գին՝ 50 դրամ